

Ayşegül Kılıç

Doç. Dr., Trakya Üniversitesi/Balkan Araştırma Enstitüsü, Edirne/Türkiye
Assoc. Prof. Dr., Trakya University/Balkan Research Institute, Edirne/Turkiye

eposta: aysegulkilic@trakya.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2943-0007> - RorID: <https://ror.org/00xa0xn82>

Atıf/Citation: Kılıç, A. 2024. Turahan Bey'in Tarih Sahnesine Çıkışı ve Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Cısr-i Ergene Vakfı (15-16. Yüzyıllar). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12/41, 261-280.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1499675>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	11.06.2024
Kabul Tarihi/Accepted:	20.09.2024
Yayın Tarihi/Published:	15.12.2024

TURAHAN BEY'İN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI VE OSMANLI ARŞİV KAYNAKLARINA GÖRE CİSR-İ ERGENE VAKFI (15-16. YÜZYILLAR)

Öz

Osmanlı Devleti'nde hem sınır güvenliği sağlayan, hem buldukları uçları yaptıkları fetihlerle bir adım daha öteye taşıyan ünlü akıncı beyleri arasında Turahan Bey'in de adı geçmektedir. Paşa Yiğid Bey'in oğlu olarak bilinen Turahan Bey, ailesinin de kendi adıyla anılmasını sağlayacak kadar büyük başarılar imza atmıştır. Tesalya bölgesinin fethi sürecinde Gazi Evrenos Bey ile birlikte adı ilk defa Osmanlı kaynaklarına geçen Turahan Bey, Yıldırım Bayezid Han döneminde tarih sahnesine çıkmış ve H. 860 (1456) tarihinde vefatına kadar Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiştir. Tıpkı diğer ünlü akıncı beyleri gibi Turahan Bey de askeri başarılarının yanı sıra ekonomik gücünü de fethettiği topraklar için harcamıştır. Kendilerine kılıç hakkı olarak tahsis edilen mülklerini zamanla vakfa dönüştüren akıncı beyleri, kurdukları imaret siteleri ile yeni fethedilen kentlerin iskânına ve şenlenmesine dolayısıyla birer Türk-İslam kenti haline dönüşmesine katkıda bulunan öncü isimler olmuşlardır. Ünlü akıncı beylerinin vakıf eserleri daha çok Balkan topraklarında kalsa da bugün Edirne'nin Uzunköprü ilçesine bağlı Kırkkavak Köyü'nde bulunan Turahan Bey'in vakıf kompleksi gibi Türkiye sınırları içerisinde olup kıymetlerini bir daha hatırlatmaya muhtaç olduğumuz eserlerle de karşılaşmak mümkündür. Bu çalışmada öncelikle Bizans ve Osmanlı kaynakları ışığında Turahan Bey'in tarih sahnesine çıktığı dönem ve ilk askeri başarıları tespit edilecek ve ardından Cısr-i Ergene'de kurduğu vakfı (Edirne-Uzunköprü-Kırkkavak Köyü) 15-16. yüzyıl Osmanlı arşiv kayıtlarına göre incelenerek günümüzdeki durumundan bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı akıncı beyi, Edirne, Uzunköprü, Turahan Bey, vakıf

TURAHAN BEG'S EMERGENCE ON THE HISTORY STAGE AND CİSR-I ERGENE WAQF ACCORDING TO OTTOMAN ARCHIVE SOURCES (15-16th CENTURIES)

Abstract

Turahan Beg's name is also mentioned among the famous raider lords of the Ottoman Empire, who both provided border security and took the borders one step further with their conquests. Turahan Beg who known the son of Pasha Yigid Beg, had achieved great success so that his family is also known by his name. His name is mentioned for the first time in Ottoman sources together with Gazi Evrenos Beg, during the conquest of the Thessaly region. He first appeared on the stage of history during the reign of Yıldırım Bayezid Han and served the Ottoman Empire until his death in H. 860 (1456). Just like other famous raider lords, Turahan Bey also spent his economic power in addition to his military successes for the lands he conquered. The raider lords, who turned their properties allocated to them as sword rights into foundations over time, became pioneers who contributed to the settlement and improvement of the newly conquered cities and their transformation into Turkish-Islamic cities with the soup kitchen sites they established. Although the foundation works of famous raider lords remain mostly in the Balkan land it is possible to come across works within the borders of Turkey such as the foundation complex of Turahan Bey, located in Kırkkavak Village of Edirne's Uzunköprü districts whose value we need to remind again. In this study, first of all, in the light of Byzantine and Ottoman sources the period when Turahan Beg appeared on the stage of history and his first military successes will be revealed, and then his waqf which he founded in Cısr-i Ergene (Edirne-Uzunköprü-Kırkavak Village) will be examined and according to Ottoman archive records in 15th and 16th centuries and at last its current situation will be mentioned.

Keywords: Ottoman raider, Edirne, Uzunköprü, Turahan Beg, waqf

Giriş

Osmanlı Devleti'nin askeri teşkilatında mühim bir yere sahip olan akıncılar, sadece düzenli ordunun kurulmasına kadar varlığını sürdüren bir askeri birlik olmayıp, 16. yüzyılın sonlarına kadar güçlü bir şekilde devlete hizmet etmişlerdir. Osmanlı kronikleri akıncı beylerinin askeri başarılarını, Osmanlı devlet politikası üzerindeki etkilerini, fetret dönemindeki nüfuzlarını ve özellikle de savaş meclislerindeki kıymetlerini detaylı bir şekilde eserlerine kaydetmişlerdir. Her ne kadar daha çok askeri başarıları ile akla gelseler de ekonomik güçlerini fethettikleri bölgeler için kullanan akıncı beylerinin Osmanlı kent gelişimine etkisi ve özellikle de yeni fethedilen Balkan kentlerinde Osmanlı kimliğinin oluşumuna gösterdikleri katkı oldukça büyüktür. Kendilerine kılıç hakkı olarak tahsis edilen mülklerini zamanla vakfa dönüştüren akıncı beyleri, kurdukları imaret siteleri ile yeni fethedilen kentlerin iskânına ve şenlenmesine dolayısıyla birer Türk-İslam kenti haline dönüşmesine katkıda bulunan öncü isimler olmuşlardır. Dolayısıyla askeri başarıları ile kaynaklarda akis bulan Osmanlı'nın ünlü akıncı beylerinin kurdukları vakıflar yani hayır siteleri onların isimlerini bugüne kadar taşımalarına vesile olmuştur. Ünlü akıncı beylerinin vakıf eserleri daha çok Balkan topraklarında kalsa da bugün Turahan Bey'in Anadolu'nun Balkanlara açılan kapısı Edirne'nin Uzunköprü ilçesine bağlı Kırkkavak Köyü'nde bulunan

Turahan Bey'in Tarih Sahnesine Çıkışı ve Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Cisir-İ Ergene Vakfı (15-16. Yüzyıllar) vakıf kompleksi gibi Türkiye sınırları içerisinde olup kıymetlerini bir daha hatırlatmaya muhtaç olduğumuz eserlerle de karşılaşmak mümkündür.

Turahan Bey'in Tarih Sahnesine Çıkışı

Bir Balkan Devleti olarak tarih sahnesinde hızla ilerleyen Osmanlı Devleti'nin Rumeli fetihlerinin öncüleri olan akıncı ailelerinden biri de Turahanoğulları'dır. Ailesine de ismini veren Turahan Bey, Yıldırım Bayezid Han zamanında tarih sahnesine çıkmıştır¹. Turahan Bey'den "ki ol zamânda mezkûr Evrenus Beğ'in emîr-i âhuryıdı" diye bahseden İbn Kemal, onun emriyle Tırhala diyarına sefere gazâyâ daldığından ve Evrenos Bey'in emrinde Bayezid döneminin bir akıncı beyi olduğundan bahseder (İbn Kemal 2000: 224-227). Hatta O'na göre Evrenos Bey vefatından önce Yenice-i Vardar'a inşa ettiği imaretine çekilirken "... mezkûr Turahan Beğ'i tevâbî'yle mezbûr nâhiyede kodı, gitdi. Ol dahi Yenişehir'i ma'mûr idüb nehr-i ihsânını ol vilâyetde akıtdı" diyerek Turahan Bey'in Evrenos Bey tarafından Tırhala ucunda nasıl görevlendirildiğini kısaca açıklamaktadır (İbn Kemal 2000: 228-229). Yapılan fetihler kadar bu süre zarfında bölgenin iskânına ilk katkıyı verenler de akıncı beyleri ile gelerek yerleşenlerdir. Bu hususta günümüze ulaşabilen H. 859 tarihli ilk *Tırhala Defteri*'nde kayıtlı olan Evrenos Bey ve daha sonra Turahan Bey ile gelerek Tesalya bölgesine yerleşen yörüklerin Yenişehir, Çayhisar ve Fenar bölgelerinde iskân edildiği tespit edilmiştir (Delilbaşı ve Arıkan 2001: XX). Bu durum akıncı beylerinin fetihle olduğu kadar yeni fethedilen bölgelerin iskânında da en önemli isimler olduklarını göstermektedir. Ayrıca defterde "Cemâ't-i âzâdegân-ı Turhan Bey ve Hıdmetkârân-ı Ömer Bey" (Delilbaşı ve Arıkan 2001: 4b, 4)² gibi veya "Turahan Bey kâfirler cem' idüb köy eylemiş" dediği gulâmlarından oluşan Lobras köyü (Delilbaşı ve Arıkan 2001: 42b, 25) gibi akıncı beyinin bölgenin iskânına katkısına dair pek çok örnek bulunmaktadır.

Bizans tarih yazarlarından Chalcocondyles, Gazi Evrenos Bey'in yolunda devam eden Turahan Bey için Osmanlı sultanı II. Murad'ın gözünde itibar kazanarak Evrenos'un yerini nasıl aldığından, büyük bir orduyu nasıl mağlup ederek şanlı bir zafer kazandığından detaylı

¹ Turahan Bey özelinde yapılan çalışmalar için bkz. Stavros G. Gouloulis. 2003. *Τα Αφιερωτήρια των Τουραχανιδών*, Larissa; Levent Kayapınar. 2005. "Teselya Bölgesinin Fatih Turahan Bey Ailesi ve XV.-XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 10: 183-196; Mustafa Özer. 2006a "Edirne-Uzunköprü-Kırkkavak Köyü Gazi Turahan Bey Külliyesi", *Sanatta Anadolu-Asya İlişkileri*, Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya Armağan, Hacettepe Ün. Yay., Ankara: 367-388; Mustafa Özer. 2006b. "Turhanoğulları'nın Balkanlar'daki İmar Faaliyetleri", *Balkanlarda İslâm Medeniyeti: II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, 4-7 Aralık 2003, Tiran-Arnavutluk: 247-279; Feridun Emecen. 2012. "Turahan Bey", *DİA*, c. XLI: 405-407; Şevval Seyfi. 2022. *Balkanlarda Bir Akıncı Beyi ve Ailesi: Turahan Bey ve Oğulları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

² Bazı metinlerde burada olduğu gibi Turhan ve bazılarında ise Turahan şeklinde geçmektedir. Biz metinde bir bütünlük olması açısından çalışmamızda Turahan olarak kullanmayı tercih ettik.

bahseder³. Dukas ise Yıldırım Bayezid'in Turahan Bey'i Trakya ve oradan Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısındaki kentlerine karşı sefere gönderdiğini kaydeder. Τουραχάνης (Turahanis) olarak bahseden Dukas, Turahan Bey'in bir akıncı beyi olarak yaptığı yağmayı anlatırken her yeri yakıp yıkarak viran ettiğini, insansız ve virane bir şekilde bıraktığını belirterek aslında onun askeri gücüne vurgu yapmıştır (Doukas 1997: 143). Onunla bizzat tanışan Sphrantzes ise kendisine nazik davranarak iltifat aldığından, üstelik oğullarını kendisiyle tanıştırmak onurlandırdığından bahseder. Sphrantzes, Turahan Bey'in oğulları arasında büyük ve güçlü olarak Ömer Bey'i zikretmektedir (Sphrantzes 2006: 131)⁴.

κά, τώρα, ὁμως, πλέον δὲν ἔχω κάποια δικαιολογία». Παρ' ὅλο, λοιπόν, ποὺ δέχτηκα πολλές φιλοφρονήσεις ἀπὸ ἐκεῖνον, ποὺ μοῦ ἔφερε τοὺς γιουὺς του νᾶ μὲ προσκυνήσουν καὶ τοὺς παρέδωσε σὲ μένα καὶ στὸν ἀφέντη μου (ἀπὸ αὐτοὺς ὁ ἕνας ἦταν ὁ σημερινὸς μεγάλος καὶ τρανὸς Ἀμάρ),⁹⁹ ἐπέστρεψα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἄπρακτος.

Aşıkpaşazâde, Turahan Bey'den ilk defa Mora yarımadasının ağzı olan Germe hisarının fethi sürecinde bahseder (Âşıkpaşazâde 1332: 127-128). Eserde Turahan Bey'i huzuruna çağırın Sultan Murad ile aralarında geçen uzun diyaloga bakılırsa, Turahan Bey sultanın gözünde güvenilirliğini ve sadakatini daha önceden sağlamış olmalıdır. Ünlü akıncı beyleri ile Osmanlı sultanları arasında özellikle savaş öncesi fikir alışverişine dair anlatılara Osmanlı kroniklerinde rastlamak mümkündür. Evrenos Bey'in Kosova Savaşı öncesi Sultan I. Murad'la savaş meclisindeki uzun diyalogu, tecrübesini aktarması buna örnek olarak verilebilir (Neşri 1995: 282,285). Tüm detayları ile Germe Hisar'ın bulunduğu mevki tarif eden Turahan Bey'in de bölgeyi iyi tanıdığı açıktır. Neşri, H. 842 (1438-39) yılında Semendire'nin fethi sonrasında buranın Turahan Bey'e tahsis edildiğini kaydederken ilk defa ondan bahsetmiştir. Hatta bu süre zarfında Germe tarafının Turahan Bey'in uc merkezi olduğunu kaydetmiştir (Neşri 2008: 288-289). Turahan Bey ile birlikte Sultan Murad'ın da bizzat iştirak ettiği Semendire seferinde topların döküldüğü, hendeklerin açıldığı ve Semendire'nin anveten fethedildiği hususundaki detaylar kroniklere yansımıştır (Âşıkpaşazâde 1332: 128; Neşri 2008: 289). Sefer sonrasında ise Osmanlı sultanı şer'î hukuk gereği akıncılarına yağma izni tanımıştır ki Âşıkpaşazâde alınan ganimeti şöyle tasfir eder: "... bir mahbûbe cârîyeyi yüz akçaya verdiler, altun, gümüş tepsiler çok bulundu. El-hâsıl Mora vilâyetinin fethi budur" (Âşıkpaşazâde 1332: 128). Ganimetler hususunda Neşri biraz daha mübalağa eder ki cariyeler

³ Chalkokondyles'e göre Venedik himayesinde bulunan Germehisar'ı Turahan Bey yerle bir etmiş, hatta birkaç Venedik kenti daha alarak bol esir toplamıştır. Chalkokondyles ayrıca Turahan Bey'in Arnavutlarla yaptığı savaşı anlatırken onun kuvvetinin bölgeye saldırdığı korkuyu sekiz yüz kadar esiri öldürüp başlarından kuleler yaptığını dair anlatısıyla pekiştirir. Detaylar için bkz. (Kırlıdökme Mollaoğlu 2005: 69).

⁴ "Neyse, oğullarını bana ibadet etmeleri için getiren ve bana ve efendime teslim eden (onlardan biri günümüzün büyük ve kudretli Ömer'iydi) kendisinden pek çok iltifat almama rağmen oradan boş döndüm."

Turahan Bey'in Tarih Sahnesine Çıkışı ve Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Cısr-İ Ergene Vakfı (15-16. Yüzyıllar) üçer yüz akçaya verilmiş, gazilerin elinde altın, gümüş tepsilerin, maşrapaların hesabı tutulmadığı gibi kendilerine yük olmasın diye ganimetin bir kısmını da almamışlardır (Neşri 2008: 290). Oruç Bey ise ilk defa fetret devrinde "Turhan Beg ve Evrenos Beg-oğulları ve Kümlü-oğlu ve Rûm-eli beğleri hep Sultân Murâd Han katına geldiler" diyerek Düzmece Mustafa olayından bahsederken zikretmiştir (*Oruç Beğ* 2008: 54-55).

Turahan Bey'in Edirne Bağlantısı

Neşri, Semendire'nin fethinden sonra Sultan II. Murad'ın devlet ile Edirne'ye geldiğinden bahsetse (Neşri 2008: 288) de kaynaklara yansıyan Turahan Bey'in ilk Edirne bağlantısı, II. Murad döneminde yaşanan Düzmece Mustafa olayında karşımıza çıkmaktadır. Düzmece Mustafa mücadele sırasında Bolayır üzerinden Edirne'ye ulaştığı zaman Oruç Bey, II. Murad'ın peşinden gönderdiği isimler arasında Turahan Bey'in de adını vermiştir: "... Turahan ile Edirne'de cenk edüb, âkıbet Düzme Mustafa'nın leşkerin soyup Edirne'den kaçub Zağra tarafına varup kıssa çok (*Oruç Beğ* 2008: 52, Seyfi 2022'den: 108)" Turahan Bey'in elbette Edirne'de ilk defa hangi tarihte bulunduğunu tespit etmek oldukça zor olsa da dönemin payitahtı olan Edirne'de defa'atle bulunmuş ya da Osmanlı sultanının huzuruna daha önce de çıkmış olmalıdır. Ancak amacımız Turahan Bey'in tüm askeri hayatını ortaya çıkarmak olmadığından ilk defa Yıldırım Bayezid Han zamanında kaynaklarda adı geçen Turahan Bey'in Tırhala ucunda görev yaptığını ve yine kaynaklara yansıyan ilk Edirne bağlantısının ise Düzmece Mustafa hikâyesi ile başladığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Turahan Bey'in Cısr-i Ergene Vakfı

Adı daha çok Tesalya Sancakbeyi olarak anılan ve bölgenin fatihi olan Turahan Bey'in payitaht Edirne'de de vakıfları vardır⁵. Hatta ilk vakıf kayıtlarının Kırkkavak-Uzunköprü, Malkara ve Keşan'da olması onun ilk askerî başarılarının ardından kendisine kılıç hakkı olarak verilen mülklerin Rumeli yakasında olduğunu gösterdiği gibi Osmanlı askeri birliklerine de Trakya'dan katıldığı izlenimini de uyandırmaktadır. Turahan Bey'in bugün Edirne ilinin Uzunköprü ilçesine bağlı Kırkkavak'taki vakfına ait kayıtları beş ayrı defterden inceleyerek vakfın 15-16. yüzyıllardaki durumunu ve önemini tespit etmeye çalıştık. Zamanla yaşanan değişiklikler ve vakıf hakkındaki detayların farklılıklar göstermesi nedeniyle de her birini ayrı bir tabloda vermeyi uygun gördük. Vakfiyesinin kaleme alındığı tarihten yaklaşık iki yıl sonra hazırlanan ilk defter kaydının tutulduğu 1456 yılı, Turahan Bey'in de vefat ettiği tarihtir (Emecen 2012: 406).

⁵ Turahan Bey'in bugün Edirne'nin Uzunköprü ilçesine bağlı Kırkkavak köyünde bulunan külliyesinin sanatsal özellikleri hakkında kaleme alınan ilk makale Prof. Dr. Mustafa Özer'e aittir (Özer 2006a: 367-388).

Tablo I: 1456 Tarihinde Turahan Bey'in Cısr-i Ergene Vakfı (TT, No: 89, v, 3b-4a)

3b	Mülk-i Turahan Beğ, Kırkkavak'taki 'imâretine ve mescidine vakf etmiş					
3b	Karve-i Sultansah					
3b	Cebelü: 14	Bennak: 3	İmam: 1	Menâzi'lü: 1	Vakf olmuş kâfirler: 11	Hâsıl: 5076
3b	Karve-i Paşa Yiğid ve mezra'a-i Pirhisani					
3b	Cebelü: 8	Bennak: 2	Habbâz?: 1	Vakf olmuş ortakçı olan kâfir, nefer: 8	Vakf olmuş bahçe için olan kâfir: 2	Hâsıl: 2573
3b	Karve-i Bulduklı ve nâm-ı diğer Buldu Köv, ra'iyet-i gebrân haracli					
3b	Cebelü: 23	Bennak: 4	Bive: 1			Hâsıl: 3282
4a	Karve-i Hatablu, Durnacı Mukbil elinde imiş, Toyca/Taviçe Balaban oğullarından satın almış.					
4a	Cebelü: 4	Bennak: 2	İmam: 1	Ortakçı-i kebir: 15		Hâsıl ma'a ortakçı: 3329
4a	Çiftlik-i Doğancı Firuz, oğlu Turhan Beğ mülküne vermiş, haracın yerür elinde Sultanımız Hazret-i tevkî'-i var berât					
4a	Âsiyâbân-ı köhne: 5	Hamâm: 1				Hâsıl -ı âsiyâb-ı mezkûrûn: 6275
4a	Vazife-i hâcegân 'an mûte'allik-i medrese-i Kırk Kavak; İmam 1; hasıl: 6					
4a	El cümle cebelü: 26	Bennak: 7	İmâm: 2	Habbâz?: 1	Menâzi'lü: 1	Vazife-i horân: 7
4a	Kesir-i Ortakçı vakıfıdır	Kesir-i ra'iyet	Nefer: 15	Cebelü: 23	Bennak: 4	Bive: 1
4a						HÂSIL-I TAMÂM: 20.535

Erken döneme ait imaretlerin daha çok Osmanlı sultanları, vezirler ve akıncı beyleri tarafından inşa edildikleri bilinmektedir. (Singer 2012: 83). Turahan Bey'in Kırkkavak'taki vakfına ait ulaşılabildiğimiz en erken tarihli vakıf kaydında yer alan: "Mülk-i Turahan Beğ, Kırkkavak'taki imaretine ve mescidine vakf etmiş" (TT, No: 89, v, 3b) ibaresi önemlidir. Kendisinin de vefat ettiği tarihe ait bu kayıt ile Sultanşah, Paşa Yiğid, Bulduklı nâm-ı diğer Buldu ve Hatablu karyeleri ile Pirhisani adlı mezranın ve Doğancı çiftliğinin gelirlerinin imaret ve mescit için vakfedildiğini anlıyoruz. İcmal defteri olması dolayısıyla cebelü kayıtlarının tutulduğu defterde⁶, Paşa Yiğid karyesinde ortakçı olmuş kâfirlerin kayıtlı

⁶ Timar ve mülklerin kaydedildiği 1456 tarihli icmal defterinde, Turahan Bey'in Kırkkavak'taki imaret ve mescidine vakfedilmiş Sultan Şah, Paşa Yiğid, Bulduklı ve Hatablu karyelerinde ikamet eden cebelü sayıları da kayıtlıdır. Timar sahiplerinin sefere götürmekle yükümlü oldukları tam teçizatlı askerler olan cebelülerin sayısının 15. yüzyıla oranla askere olan ihtiyacın artması nedeniyle 16. yüzyılda fazlaştığı bilinmektedir. Detaylar için bkz. Feridun Emecen. 1993. "Cebelü", *DİA*, c. VII, İstanbul: 188-189.

Turahan Bey'in Tarih Sahnesine Çıkışı ve Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Cisir-İ Ergene Vakfı (15-16. Yüzyıllar) olduğu, Buldukları karyesinin "ra'yyet-i gebrân, haraçlı" olarak kaydedildiği ve Doğancı çiftliğinin de Turahan Bey mülküne haraç ödediği dikkate değer bilgiler arasındadır.

Ö. L. Barkan, ortakçı kulların reaya yani hür köylü sınıfından tamamen farklı bir statüde olduklarını ve 16. yüzyıldan itibaren de ortadan kaybolmaya başladıklarını belirtir (Barkan 1939: 31). 1456 tarihli defterde kaydedilen karye-i Paşa Yiğid ve mezra'a-i Pirhişani'ye baktığımızda bu yerleşimin ve Hatablu köyünün de bennak ve bive statülü özgür erkek ve kadınların varlığı yanında çoğunun ortakçı kullar vasıtasıyla oluştuğunu tespit ediyoruz.

Barkan aynı çalışmasında ortakçı kulların yerleştirildiği köylere de "kulluk" adının verildiğini ve İstanbul civarındaki kullukların daha çok savaşla alınan kalelerde tutulduğu için esir muamelesine tabi tutulan Hıristiyanlardan oluştuğunu belirtmektedir ki bir akıncı beyi olarak Turahan Bey'in bu köylerdeki ortakçı kulları da aynı türden olmalıdır (Barkan 1939: 38). Bu tarz köyler darülharpten sürülüp getirilen esirlerle kurulmuş olduğundan, böylelikle yapılan sürgün ile yeni yerleşimlerin oluşmasına vesile oldukları gibi bölgenin şenlenmesine de katkıda bulunmuşlardır.

Turahan Bey vakfına ait medrese ve eski değirmenlerin yanı sıra vakfa ait bir de hamam bu defterde kaydedilen bilgiler arasındadır. Ayrıca Hatablu karyesi ise Turahan Bey tarafından yine akıncı teşkilatı içerisinde yer alan Toyca/Taviçe Balabanoğulları'ndan satın aldığı kayıtlıdır ki akıncılar arasında mülk satışlarının olduğuna gösteren erken tarihli bir örnek olarak karşımıza çıkması önemlidir. Dolayısıyla günümüze ulaşan en erken tarihli defterden Turahan Bey'in cisir-i Ergene'de mescid, medrese, imaret ve hamamdan oluşan vakfı ile bir imaret sitesi/hayır sitesi kurduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Böylece bir akıncı beyi olarak Turahan Bey, kendisine kılıç hakkı olarak verilen mülklerini bir hayır sitesine çevirerek, imareti vasıtasıyla Kırkkavak'ta yeni teşekkül edecek semtlerin çekirdeğini oluşturmuştur.

Şehirlerin gelişmesinde sadece iskânda değil sosyal ve ekonomik hayatında da büyük rol oynayan imaret sitelerinin genellikle bir cami etrafında gelişen yapılardan oluştuğunu hatırlarsak, Turahan Bey'in bu hayır sitesi de muhtemelen Cisir-i Ergene'de kurduğu mescidi etrafında gelişmiş olmalıdır. Barkan'ın da belirttiği gibi stratejik yollar üzerinde kurulan imaret siteleri sayesinde askeri, siyasi veya ticari manada bugün devlet hizmetleri arasında yer alan sosyal yardım kurumlarının inşası ve teşkilatlanması gerçekleşiyordu. Böylelikle kurulan vakıflarla gelişen ve şenlenen bölgeler Türk ve Müslüman kimliği kazanarak birer Osmanlı kenti haline dönüşüyorlardı. (Barkan 1962: 240-241; Yediyıldız, 2002: 206).

Tablo II: 1486 Tarihinde Turahan Bey'in Cisir-i Ergene Vakfı Akarâtı (BOA, TT.d.: 20: 251-253)

Ayşegül KILIÇ

Timar-ı Vakf-ı 'İmâret-i Turhan Beğ der Kavak, mukarrer vakf imiş, mensûh olmamış													
Karye/Çiftlik	Gendüm	Ösr-i cev.	Çift-i Bağ	Çift-i sayır	Ösr-i bostan	Niyâbet ve resm-i 'arûs	Resm-i Çift ve Bennak ve müc.	Yekûn Hâne	Bâc-ı Hamr	Asiyâh-ı Karaca	İspence	Ösr.?	Hâsıl
Karye-i Sultansâh	Mud 20/2000	Mud 25/2000	250			45	256	17					4551
Karye-i Paşa Yiğit	Mud 30/3000	Mud 20/1600	300	250	5	40	274	Hâne 16; mücerred: 3					5469
Karye-i Bulduklu nam-ı diğer Buldu	Mud 10/1000	Mud 16/1280	500 (Ösr-i bâgât)		60	60	88	hâne-i müsl: 4; gebrân hane: 24	30	30	625	1120	4793
Karye-i Hataplu	10/1000	8/640				20	141	7					1851
Çiftlik-i Doğancı Firuz (hâlî)													
Der Karye-i Canbazân	5/500	6/480					62	4					1042
Der karye-i Kadı	Asiyâh-ı mülk-i Turhan Beğ der Kavak												1800
Der Karye-i Korucu	Asiyâh 1												540
Der Karye-i Şuk Köy	Asiyâh 1												
Der Karye-i Kırk Kavak	İmam: 1, -- işledirlermiş 'asıl defterde 100 akça yazılmıştı ama 1 akça almazlar imiş.												
CEM'AN	KARYE: 5; HÂNE-İ MÜSLİM: 48; MÜCERRED: 3; HÂNE-İ GEBR: 25												19946

Turahan Bey'in Kırkkavak vakfı kayıtlarına 1486 yılında yani yukarıdaki kayıttan 30 yıl sonrasına baktığımızda öncelikle vakfın Turahan Bey imareti vakfı olarak kaydedildiğini görürüz⁷. Ayrıca vakıf gelirlerinin sağlandığı yukarıdaki köylerin dışında yeni yerleşimler de eklenmiştir. Öncelikle Turahan Bey'in Balabanoğulları'ndan satın aldığı Doğancı Firuz çiftliğinin hâlî (boş) olduğu kaydedildikten sonra 1042 akça geliri olan Canbazan köyü ve her birine birer değirmenin kaydedildiği Kadı, Korucu ve Suk köylerinin yanı sıra bugün bilinen adıyla Kırk Kavak köyü ilk defa bu defterde zikredilmiştir (BOA, TT.d.: 20: 251-253). Ayrıca daha önce de kayıtlı olan bu vakfın "mukarrer" olduğu ve amacına uygun hizmet ettiği belirtilmiştir. Turahan Bey imareti vakfının vergi gelirlerinin de kaydedildiği 1486 tarihli defterde vakıf köylerinden buğday, arpa, bağ, bostan, resm-i çift, bennak ve mücerred vergilerinin yanı sıra gayrimüslim nüfusu da barındırdığından ispençe ve özellikle de şarap üretiminin yapıldığını bac-ı hamr vergisinin alındığını görüyoruz. Vakıflar, din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin sunulan hizmetler sayesinde Osmanlı Devleti'nin erken dönemden itibaren uyguladığı hoşgörü politikasının bir parçası niteliğindedir. Daha önce sadece gebrân nüfusun kaydedildiği Bulduklu köyünde de geçen süre zarfında eklenen 4 Müslüman hane ile

⁷ "Vakf-ı 'imâret-i Turhan Beğ der Kavak, mukarrer vakf imiş, mensûh olmamış". (BOA, TT.d.: 20: 251).

Turahan Bey'in Tarih Sahnesine Çıkışı ve Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Cisir-İ Ergene Vakfı (15-16. Yüzyıllar) Müslüman ve Hıristiyan nüfusun bir vakıf geleneğine yakışır şekilde hoşgörü içinde yaşadıklarını söyleyebiliriz.

Tablo III: 1519 Tarihinde Turahan Bey'in Cisir-i Ergene Vakfı Akarâtı (BOA, TT.d.: 77: 270-274)

Vakf-ı Turahan Beğ													
	Gendüm	Özar-ı Cev	Cift-i Bağ	Resm-i Kovan	Resm-i bağat	Resm-i Ketan	Resm-i bostan	Niyâbet ve 'arus	Resm-i raiyyet	Resm-i Ağnam-ı zebrân	Asiyâb-ı Karaca?	Özar-ı Cayı	YEKÜN
Karye-i Sultan Şah	17/2400	12/1440	250	40	10	50	30	50	359				4629
Karye-i Paşa Yiğit nâm-i diğer Turahan Beğ	17/3400	15/1800	150	30	52	30	20	50	593			250	6475
Karye-i Bulduklü nâm-i diğer Buldu, vakf-i mezkûr	17/3400	16/1920		300	87	140	10	60		450	30		11006
Ayrıca Bulduklü nâm-i diğer Buldu köyünden diğer köylerden farklı olarak Resm-i duhan: 30; Özar-ı mevât: 30; Özar-ı Dür: 25; ----: 900; Resm-i Hinzir: 10; Resm-i Fıncı: 60; niyâbet ve 'arus: 60; Resm-i Cift: 194 ve ispençe: 3460 akçe alınmaktadır.													
Karye-i Hatablu vakf-i mezkûr	7/1400	8/960			30				145				2586
Mezra'a-i Turhan Kavağı, karve-i Turahan Beğ, halkı zirâ'at eder, öşrün vakfa verürler.													
Timar-ı Yiğit karye-i Sultan Şah halkı zirâ'at eder, öşrün vakfa verür.													
Çiftlik-i Doğancı Firuz, mülknâmesinde çiftlik kadûnden devri kayd olmuş.													
Karye-i Canbazân, vakf-i mezkûr, benâm-i çiftlik-i Doğancı Firuz	10/2.000	10/1200			96		30		122				3548
Vakf-ı Turahan Beğ toplam gelir													28244

Turahan Bey vakfının 1519 tarihli tahrir kaydında vakıf hakkında daha detaylı bilgiler ulaşabiliyoruz. Daha önce 1486 tarihli defterde de mensûh olmadığı kaydedilen vakıf için: "Vakf-ı Turhan Beğ, sınıur-ı vakf imiş, merhûm Sultan Mehmed Han 'aleyhi'r-rahman ve'l-gufrân zamânında evkâf bozuldukda mezkûr vakf bozulmamış, selâtîn-i mâziyyeden mukarrernâmeleri ve mülknâmeleri var" ifadesi yer almaktadır (BOA, TT.d.: 77: 270). II. Mehmed'in devlet hazinesine katkı sağlamak amacıyla birtakım vakıf gelirlerinin hazineye aktarımı hususuna dâhil edilmeyen istisnai vakıflar arasında Turahan Bey'in Kırkkavak vakfının akarâtı da bulunmaktaydı⁸. Osmanlı Devleti'nin sınır bekçileri olarak da bildiğimiz uc bölgelerde fetihler yapan akıncılardan Turahan Bey'in vakfı için de kayıta "sınur-ı vakf" ifadesi kullanılmıştır.

⁸ II. Mehmed döneminde çeşitli vesilelerle mülk veya vakıf olarak devlet elinden çıkmış topraklara el koyularak dirliğe çevrilmiş yani miri hazineye devredilmiştir. Detaylar için bkz. İnalçık, 2003: 404.

Turahan Bey'in Tarih Sahnesine Çıkışı ve Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Cisir-İ Ergene Vakfı (15-16. Yüzyıllar)

Tablo IV: 1527-28 Yılında Turahan Bey Vakfı Akarâtı,(BOA, TT.d.: 138:24)

Vakf-ı Turahan Beğ		
Karye/Mezra'a	Açıklama	Hasıl
Karye-i Sultan Şah	Vakf-ı mezkûr, tâbî-i Dimetoka	4320
Karye-i Paşa Yiğid nâm-ı diğer Turahan		6000
Karye-i Bulduklı nâm-ı diğer Buldu	tâbî-i m.	10200
Karye-i Hatablı	Vakf-ı mezkûr, tâbî-i m.	2500
Mezra'a-i Turhan Kavağı, Karye-i Turahan	Halkı zirâ'at eder 'öşrün vakfa verir	-
Mezra'a-i Belen, karye-i Sultan Şah	Halkı zirâ'at edüb 'öşrün vakfa verir	-
Çiftlik-i Doğancı Firuz	Mülknâmelerinde çiftlik kadimî devü kayd olunmuş	-
Karye-i Canbâzân	Vakf-ı mezkûr be-nâm-ı çiftlik-i Doğancı Firuz	3500

Turahan Bey vakfının H. 934 (1527-28) tarihli kaydına baktığımızda gelirleri vakfa ait Dimetoka'ya bağlı Sultan Şah, Paşa Yiğid nâm-ı diğer Turahan, Bulduklı nâm-ı diğer Buldu, Canbazân köyleri dışında Turahan Kavağı mezrasından başka Sultan Şah köyüne bağlı bir başka mezraanın daha eklendiğini ve ziraat eden halkının öşürlerini vakfa verdikleri bilgisi kayıtlıdır (BOA, TT.d.: 138:24).

Tablo V: 1569-70 Tarihinde Turahan Bey'in Kırkkavak ve Malkara Zâviyelerine Serez Karyelerinden Gelen Akarât

TURAHAN BEY'İN KIRKKAÇAK VE MALKARA ZAVİYELERİNİN SEREZ'DEN GELEN AKARATI																				
Karye	İspençe			Gendüm	Cev	Çavdar	Erzen	Alef	Borçak	Börüce	Âdet-i ağnâm	Resm-i hınzır ma'a bojik	Resm-i dönüm-i bağat	Resm-i bostan pay	Bâc-ı hamr	Bâc-ı kiremid	Resm-i kaçgun	Beytül-mâl ve resm-i mâl-ı maktû ve yava ve deştâni	Niyâbet ve resm-i 'arûs ma'a deştâni ve tapu-yı zemîn	YEKÜN
	Hane	Müccerred	Bive																	
Miryani	158/3950	43/1075	7/42	40/2400	50/1750	5/175	15/520	1/20	1/60	50	300	400	200	50	70	500	50	150	500	19762
Borniye	5/125	3/75		22/1320	11/385		10/350	1,5/30	1/60										20	2365
Toplam Gelir																				22127

1569-70 tarihli *Siroz Evkaf Defteri'*ne baktığımızda ise Turahan Bey'in Kırkkavak ve Malkara'da inşa ettirdiği zâviyelerine Serez'den 2 karye gelirinin vakfedildiğini tespit ediyoruz: "Vakf-ı Tur(a)han Beğ el-merhûm, mezkûrun Kırkkavak'da ve Malkara'da olan zâviyesine vakf olub hâliya vakfiyyet üzere zabt olunur (TKGM, 577: 124a-125a)". Kayda göre Turahan Bey'in Miryani ve Borniye adlı iki gayrimüslim köyünün gelirleri bu zaviyelerin giderleri için tahsis edilmiştir (TKGM, 577:125a). O dönemde Dimetoka'ya bağlı olan Ergene için Ayverdi, Turahan Bey Zaviyesi'nin Turahan Bey'e ait bir vakıf köyü olan Sultan Şah karyesinde bulunduğunu kaydetmiştir (Ayverdi 1982: 199). Turahan Bey'in Serez'e ait H. 858 (1454) tarihli vakfiyesinde Kırkkavak ve Malkara'daki hayratı için Yenişehir Camii'nde cüz' okunması vazifesi, Tırhala'da yeniden yaptırdığı hamam ile Yenişehir'deki bir hanın

gelirlerinin de Kırkkavak zaviyesine vakfedildiği kayıtlıdır. Ayrıca Ergene suyu üzerinde Turahan Bey adına olan yukarıda tahrir defterleri kayıtlarında da geçen beş göz değirmen ve Tırhala'daki hamamının gelirlerini tahsis etmiştir (Ayverdi 1989: 785, 787).

16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Paşa livasına bağlı Edirne nahiyesi vakıfları arasında yer alan Turahan Bey'in Ergene kazasındaki vakfı hakkında en detaylı bilgiler 1570-71 tarihli 498 nolu defterde bulunmaktadır. Turahan Bey ile birlikte gelen cemaatlerin de kaydedildiği defterde Paşa Livası'na bağlı İpsala nâhiyesinde bulunan Çavuş köyünde Turahan Bey cemaati yekûn 31.814 akça ile kayıtlıdır (BOA, TT.d.: 498: 102). Vakıf hakkında yine Sultan II. Mehmed döneminde dahi bozulmadığı ve konuyla ilgili ellerinde mülknâmelerinin olduğu bilgisi yer almaktadır⁹. Bu defter 1570'lerde Turahan Bey'in Ergene Kazası'ndaki vakfı hakkında en detaylı bilgileri barındırdığından vakıf köylerini ve bu köylerdeki çiftlikler ile gılmân nüfusu olduğu gibi vermeyi uygun gördük (BOA, TT.d.: 498: 445-450):

"Karye-i Sultan Şah, 'an vakf-ı Turahan Beğ, el-mezbûr, tâbî'-i Ergene

Çiftlik-i Ali Şehâbeddin, der sınıır-ı Şahluca, hâliya tasarruf, İbrahim veled-i o.

Çiftlik-i Osman bin Ahmed der yed-i Osman Şah veled-i Ömer, timar-ı pedereş

Çiftlik-i Hacı İlyas, der yed-i Yusuf Mustafa bâ-hüccet-i kadı

Yekün: İmam:1; Çift: 15; Bennak: 1; Mücerred: 3

Gılmân-ı Turahan Beğ, el-mezbûr; Neferen 11; bennak: 9; Mücerred:2.

Sultan Şah köyünden alınan vergi gelirleri toplamı: 6675.

Karye-i Turahan Beğ nâm-ı diğher Paşa Yiğid, 'an vakf-ı mezbûr tâbî'-i Ergene

Çiftlik-i Ali bin Mehmed der yed-i Durmuş veled-i Oruç, timar-ı pedereş.

Çiftlik-i Ali Karagöz, der yed-i Lütfi veled-i Hasan.

Çiftlik-i İdris der yed-i İbrahim veled-i O.

Çiftlik-i Nazır Ağa, der yed-i İbrahim Beğ b. Ömer Beğ tasarruf, hâliya der

tasarruf-ı Musa bin Gülce? Ede, çift: 12

Çiftlik-i Hızır bin -- Kurd, hâliya der yed-i Memi veled-i Hızır.

Çiftlik-i Osman bin Seydi Ali, der yed-i Nihad birâder-i O.

Çiftlik-i Bostan Kasım, der yed-i Hızır ve Kadir, der sınıır-ı mezbûr.

Çiftlik-i Piri bin Yusuf ve Nasuh ve Memi biradereş tamamı mukayyedir.

Çiftlik-i Tur Balı der yed-i Mahmud bin Veli ba-hüccet-i kadı.

Yekün: Çift: 29,5; bennâk: 7; mücerred: 8, nîm: 4.

Gılmân-ı Turahan Beğ el-mezbûr, ortakciyân (Neferen: 13; bennâk: 11; mücerred:2)

Yekün: 6279

Karye-i Bulduklı 'an vakf-ı Turahan Beğ el-mezbûr, tâbî'-i Ergene

Çiftlik-i Ahmed bin İlyas, der yed-i İstanko veled-i Pervane

Çiftlik-i Mehmed bin İlyas, der yed-i Hızır veled-i Altun

⁹ "Vakf-ı Turahan Beğ, mukarrer vakıf imiş, merhûm Sultan Mehmed Han 'aleyhi'r-rahmet ve'l-gufrân zamânında evkafa gönderildikde mukarrer vakıf bozulmamış, selâtın-i mâziyyeden mukarrernâmesi vardır ve mülknâmesi dahi vardır deyu defter-i 'atıkde mukayyed bulunmağın vech-i mersûm üzere kayd olundu". Bkz. (BOA, TT.d.: 498: 445).

Turahan Bey'in Tarih Sahnesine Çıkışı ve Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Cisir-İ Ergene Vakfı (15-16. Yüzyıllar)

Çiftlik-i Ramazan bin Altun Mehmed, der yed-i Hamza ve Arslan veledân-ı mezbûr

Çiftlik-i Hasan bin Mehmed, der yed-i Pirko veled-i Yorgi

Çiftlik-i Musa bin İlyas, der yed-i İstino veled-i Yanko

Çiftlik-i Memi Şakir, der yed-i Yanko veled-i Karaca

Çiftlik-i Bali Beğ bin Nasuh

Yekün: Çift: 14; nîm: 1; bennâk:1, mücerred:1

Gebrân-ı karye-i mezbûre, cizyelerin ve ispençelerin vakfa verirler.(neferen:133)

Yekün: 24625

Mezra'a-i Mercan Kavağı, karye-i Doğançalı zirâ'at edüb 'öşürlerin vakfa verirler, 'an vakf-ı mezbûr, ber müceb-i defter-i 'atîk

Mezra'a-i Belen karye-i Sultan Şah, halkı zirâ'at edüb 'öşürlerin vakfa verirler, ber müceb-i defter-i 'atîk

Çiftlik-i Doğançı Firuz, mülknâmesinde çiftlik-i Firuz deyu kayd olunmuş ber müceb-i defter-i 'atîk.

Karye-i Hatablu, 'an vakf-ı Turahan Beğ, el-mezbûr

Gılmân-ı Turahan Beğ, 'an vakf-ı mezbûr (neferen 2)

Gebrân-ı der sınır-ı karye-i mezbûrda sâkindirler, ispençe-i sülüs --(4)

Çift: 7; bennâk:7; mücerred:4; gebr: 4:

Yekün: 3018.

Nâhiye-i Dimetoka, der Liva-yı paşa

Karye-i Canbâzân, 'an vakf-ı m., nâm-ı diğeri Çiftlik-i Doğançı Firuz

Çiftlik-i Sarı bin Tur Ali

Gılmân: 9 nefer; Gebrân: 4

(Gebrân) Çiftlik-i Safil? der yed-i Yorgi veled-i Bani

Yekün: Çift: 11; bennâk:1; hâli çift: 1

Cem'an: El-mahsûl-i kurâ-yı emlâk-ı merkûm Turahan Beğ: 44.352".

Turahan Bey vakfının 1570 yılı kayıtlarına baktığımızda dikkati çeken husus, vakfa bağlı karyelerde meydana gelen özel çiftlik oluşumlarının yer almasıdır. Akıncı beyleri sadece askeri güçlerini değil ekonomik güç ve zenginliklerini de kendilerine tahsis edilen yerler için harcamışlar, kurdukları vakıflarla hem yeni yerleşimlerin oluşmasına hem de imar ve iskân ile bölgenin gelişip şenlenmesine büyük katkı sağlamışlardır. Bu konuda H. İnalçık, reaya çiftliklerinin yanı sıra eski uygulamaların devamı niteliğinde askeri zümrenin elinde de çiftliklerin olabileceğinden bahseder ki bu kategoride özellikle askeri teşkilat içinde olan yaya ve müsellemler ile doğancı çiftlikleri ve timarlı sipahilerin elindeki hassa çiftliklerinden bahseder. Bunlar reaya çiftliklerinden farklı olarak ra'ıyyet vergisi ödemezler ve kılıç yeri olarak anılan hassa çiftlikleri ortakçılık ve mukataa yani toprağı kiralamak suretiyle timarlı sipahiler tarafından işletilirken, yaya ve müsellemler ise çiftliklerini kendileri ekip biçerlerdi. (İnalçık 1993: 313-314). Bu doğrultuda vakfa ait kayıtlara baktığımızda 'defter-i atîk' notuyla kaydedilen çiftlikler olduğu gibi kurucusunun adını taşıyan ve halen kurucusunun tasarrufunda olan yeni çiftliklerin de eklendiğini görüyoruz. Zamanla yeni çiftlik ve mezzarların oluşmasıyla yerleşimin büyüdüğünü hem de nüfus ve vergi gelirlerinde yaşanan artış nedeniyle vakıf akarâtının iki katına çıktığını söyleyebiliriz. Ayrıca yine vakfa ait

Bulduklı köyünde yer alan çiftliklerden Ahmed, Mehmed, Ramazan, Hasan, Musa ve Memi Şakir'e ait çiftliklerinin ise "der yed-i Pirko veled-i Yorgi" veya "der yed-i İstino veled-i Nalko".. gibi açıklamalarla gayrimüslim isimlerin elinde/tasarrufunda olduğunu tespit ediyoruz. Hatta defterde Dimetoka'ya bağlı kaydedilen Canbazan karyesinde, gebrân başlığı altında yer alan "Safli? der yed-i Yorgi veled-i Yani" olarak kayıtlı çiftlik ise 1570 tarihinde gayrimüslim çiftliklerin varlığına işaret eden önemli bilgiler arasındadır (BOA, TT.d.: 498: 450).

Turahan Bey'in gebrân nüfusun yoğunlukta yaşadığı Bulduklı köyü dışında Sultan Şah, Turahan Bey, Hatablu ve Canbazân köylerinde "gılmân-ı Turahan Bey" olarak kaydedilen Turahan Bey'in kölelerinin isimlerinin Müslüman olması dikkat çekicidir. Canbazân köyünde bu defterde kaydedilen gılmân başlığı altında 9 Müslüman isim kayıtlı iken gayrimüslim olanlar gebrân olarak ayrılmışlardır (BOA, TT.d.: 498: 450).

Bir Osmanlı akıncı beyi olarak vakfa ait köylerde bulunan yerleşimlerin zamanla artması, iskâna ve bölgenin şenlenmesine olan katkısını göstermektedir. Dikkati çeken husus ise Bulduklı köyünde gayrimüslim nüfusun yakınında köye kayıtlı dört yeni çiftliğin oluşumudur ki böylelikle Bulduklı köyünde ilk defa Müslüman nüfus sayısında artış gözlemlenmiştir. Vakıf gelirleri ve vergi çeşitliliğindeki artış ile birlikte 16. yüzyıl sonlarında iki katına çıkan vakıf akarâtı aşağıdaki tabloda detaylı gösterilmiştir:

Tablo VI: 1570-71 Tarihinde Turahan Bey'in Cisir-i Ergene Vakfı Gelirleri (BOA, TT.d.: 498: 445-450)

Turahan Bey'in Ergene Vakfının 1570-71 Yılı Vakıf Gelirleri																	
Karye	Resm-i Çift ve Bennak ve merd	İspençe	Gendüm	Mahlût	Resm-i Asiyâb ve anbar	Resm-i küvvâre	Resm-i Bostan	Resm-i Dönüm-i Bâgât	Resm-i Tapu-yı Zemin	Niyâbet ve Resm-i Arûsiyye ve Gilmân	Çift-i bağ	Çift-i Çayır	Resm-i Giyâh	Resm-i ketan	Resm-i Fuç-i hamr	Adet-i ağnâm ma'a resm-i ganem	YEKÜN
Sultan Şah	440		öşr-i re'âyâ: 3600; Gilmân: 800	Oşr-i re'âyâ: 1800; Gilmân: 400	30	65	125	265	50	100							6675
Turahan Beğ nâm-ı diğer Paşa Yiğid	936		2400	1900		122	126		100	200	120	150	225				6279
Bulduklı	348	3325	5000	4000	30	522	325	1250	200	200				649	600	1625	24625
Hatablu	262	100	1200	900		120		126	50	100						60	3018
Canbazân nâm-ı diğer Çiftlik-i Doğançı Firuz	158		re'âyâ: 2000; gilmân: 1200	1000		138	130	240		100							44352

Adı daha çok Mora'daki başarıları ve özellikle Tesalya fatihi olarak anılsa da Turahan Bey'in bugün Uzunköprü-Kırkkavak'taki imaretinde yer alan türbeye defnedilmiş olmasının da manevi bir anlamı olduğunu düşünüyoruz (Türbe hakkında: Özer 2006a: 375-377). Tahrir defterlerinde önce babası Paşa Yiğid'in adını taşıyan ve daha sonra Turahan Bey/ Turahan Kavağı olarak ismi değişen ve bugün artık Kırkkavak olan bu yerleşimin T. Gökbilgin'in de belirttiği gibi babasından miras kalmış olması da muhtemeldir (Gökbilgin 2007: 340-341; Gouloulis 2003: 32).

Turahan Bey'in Tarih Sahnesine Çıkışı ve Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Cisir-İ Ergene Vakfı (15-16. Yüzyıllar)

Erken Osmanlı dönemi kare planlı camilerinden olan Turahan Bey Camii ve türbesinin onarımı hususunda 20. yüzyıl başına ait bir belge arşiv kayıtlarına yansımıştır. 8 Mart 1903 tarihli Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti'ne gönderilen belgede, evkâf-ı mülhakadan Cisir-i Ergene kazâsında Kırkkavak Karyesi'nde vâki' Gazi Turahan Beğ câmi'-i şerîfiyle türbesinin 36.724 kuruşla yapılacak tamiri hususunda bir komisyon oluşturulacağı, azadan ve maliye dairesinden şahitlerin mühürleriyle kaydedilmiştir (*BOA, İ.EV.*; 33/26). Ancak türbesine ait taşların 1930'larda söküldüğü ve maalesef yol inşası için kullanıldığı tespit edilmiştir (Ayverdi 1989: 787). Ayverdi, 1960'larda Turahan Bey camisinin büyük kısmının yıkıldığından bahseder ki medrese ve imaretinden de eser kalmamıştır. 2006 yılında ise caminin minaresi dâhil olmak üzere üst örtüsünün, kapı ve pencerelerinin büyük bölümünün yıkıldığı ve harap bir durumda olduğu tespit edilmiştir (Özer: 2006a: 371). Süsleme bakımından oldukça sade bir görünüme sahip olan Gazi Turahan Bey Cami'nin ve Turahan Bey türbesinin son kapsamlı onarımı 2007 yılında yapılmıştır. Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ndeki kayıtlara göre onarım kapsamında yıkık olan kubbesi ve minaresi tamamlanmış, tüm cephelerin onarımı yapılmıştır. Caminin döşemesi, tüm kapı, pencere doğramaları ve elektrik tesisatı yenilenmiştir. Çevre düzenleme çalışmaları kapsamında; bahçe duvarları ve bahçe düzenlemesi de yapılan Turahan Bey Camii bugün ibadete açıktır.

Sonuç

Adına ilk defa Gazi Evrenos Bey'in yanında rastladığımız Turahan Bey'in askeri başarılarından sadece Osmanlı kaynakları değil Bizans kaynakları da bahsederler. Özellikle Mora yarımadasında yaptığı fetihlerle ün kazanmış hatta kurduğu vakıflarla da tıpkı diğer akıncı beyleri gibi askeri başarılarını vakıflarla taçlandırmıştır. Çalışmamızda 1456 tarihinden 1570'lere kadar takip edebildiğimiz Cisir-i Ergene vakfı da bunlardan biridir. Kurulduğu dönemde Dimetoka nahiyesine bağlı olan Turahan Bey'in vakfı bugün Edirne'nin Uzunköprü ilçesine bağlı Kırkkavak Köyü'ndedir. Tarihi kayıtlarda Turahan Bey'in Edirne bağlantısı II. Murad döneminde Düzmece Mustafa olayında geçmektedir. Ancak ilk defa Yıldırım Bayezid döneminde Evrenos Bey ile birlikte adından bahsedildiğini ve Evrenos Bey'in de fetret dönemi sürecinde Edirne'de bulunduğunu hatırlarsak, Turahan Bey'in aslında bu süre zarfında akıncı teşkilatına katıldığını düşünebiliriz. Zira ona ait ilk vakıf kayıtlarının daha çok Kırkkavak-Uzunköprü, Malkara ve Keşan'da olması onun Osmanlı askeri birliklerine de Trakya'dan katıldığı veya bu bölgeden olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Ayrıca vakfının bir parçası olan Kırkkavak'taki kendi adını taşıyan caminin yanındaki türbeye gömülmüş olması da bunu destekler niteliktedir.

Arşiv kayıtlarında da belirtildiği gibi Turahan Bey'in mescid, imaret, hamam ve zaviyeden oluşan Cisir-i Ergene vakfı, bir akıncı beyi olarak fetih kadar imar ve iskâna olan katkısını da gösteren önemli bir külliye örneğidir. Vakıf köylerindeki nüfus ve vergi gelirlerindeki artışı takip edebildiğimiz gibi arşiv kayıtları sayesinde bölgenin üretim

çeşitliliğini de izleyebiliyoruz. Dikkati çeken nokta ise 15 ve 16. yüzyıla ait tahrir kayıtlarında Turahan Bey'in vakıf köylerinde yer alan muhtemelen Mora seferlerinden getirdiği kölelerinden, savaş esirlerinden oluşan gayrimüslim nüfusun varlığıdır. Tıpkı Tırhala defterinde geçen "kâfirler cem' idüb köy eylemiş" dediği gulâmlarından oluşan Lobras köyü" gibi yeni yerleşimlerin oluşmasına vesile olmuştur. Bu durum akıncı beylerinin iskâna verdikleri önemin güzel bir örneğini teşkil eder. Bir kısmı kayıtlarda ortakçı olmuş kâfirler veya gilmân ve bir kısmı da ra'iyet-i gebrân olarak kaydedilmişlerdir. Böylece Turahan Bey'in savaş esirlerinden oluşan ortakçı kulları ile Ergene yöresine yapılan iskânla bölgenin şenlenmesine katkı sağlamıştır. Turahan Bey'in bu bölgedeki vakfının II. Murad dönemine (1421-1451) ait olduğunu hatırladığımızda Hıristiyan nüfusun varlığını 16. yüzyılın son yarısında dahi varlığını korumaya devam ettiğini görüyoruz. Diğer bir husus da 1570 yılına ait kayıtlarda karşımıza çıkan ve vakfa bağlı karyelerde meydana gelen özel çiftlik oluşumlarının yer almasıdır. Zamanla yeni çiftlik ve mezraların oluşmasıyla yerleşimin büyüdüğünü nüfus ve vergi gelirlerinde yaşanan artışla da vakıf akarâtının arttığını tespit edebiliyoruz. Vakıflar, din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin sunulan hizmetler sayesinde Osmanlı Devleti'nin erken dönemden itibaren uyguladığı hoşgörü politikasının önemli bir parçası niteliğindedir. Turahan Bey de kurduğu bu vakıfla bölgenin imar ve iskânına dolayısıyla şenlenmesine vesile olmuş önemli bir akıncı beyidir.

Kaynakça

I. Arşiv Kaynakları

BOA, İ.EV., No: 33/26.

BOA, TT.d., No: 20, (H. 29.12.890); No: 77 (H. 29.12.925); No: 138 (H. 29.12.934); No: 498. (29.12.978).

Hicrî 859 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Tırhala I, neşr. Melek Delilbaşı-Muzaffer Arıkan, T.T.K. Ankara 2001.

İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, TT, No: 89.

TKGM, 577 Nolu Siroz Evkaf Defteri (H. 977- 1569/1570).

II. Bizans ve Osmanlı Kaynakları

Âşıkpaşazâde. Hicrî 1332. Tevârih-i Al-i Osmân. İstanbul: Matba'a-i Amire.

Giorgiou Sphrantzes. 2006. Βραχρή Χρονικό. Athina: Εκδόσεις Κανάκη.

İbn Kemal (Kemalpaşazâde). 2000. Tevârih-i Âl-i Osman, IV. Defter. Haz. Koji Imazawa, TTK.

Mehmed Neşrî. 1995. Neşri Tarihi (Kitâb-ı Cihan-nümâ), I, Haz. F. R. Unat-M. A. Köymen, Ankara: T.T.K.

Mevlânâ Mehmed Neşrî. 2008. Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)], Haz. Prof. Dr. Necdet Öztürk, İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Michael Doukas. 1997. Βυζαντινοτουρκική Ιστορία, Athina: Εκδόσεις Κανάκη.

Turahan Bey'in Tarih Sahnesine Çıkışı ve Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Cisir-İ Ergene Vakfı (15-16. Yüzyıllar) Oruç Beğ Tarihi (Osmanlı Tarihi 1288-1502). 2008. Haz Necdet Öztürk, İstanbul: Çamlıca Yay.

III. Tedkik Eserler

- Ayverdi, E. H. Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri 855-886 (1451-1481). 1989. c. IV, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları.
- Barkan, Ömer Lütfi. 1939. "XV ve XV ıncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Toprak İşçiliğinin Organizasyonu Şekilleri, 1 Kullar ve Ortakçı Kullar", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, S. 1: 29-74.
- Barkan, Ömer Lütfi. 1962-63. "Osmanlı İmparatorluğunda İmâret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Âit Araştırmalar", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, c. 23, No: 1-2, İstanbul: 239-296.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı. 1982. Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri, Bulgaristan-Yunanistan-Arnavutluk, c. IV, V. Kitap, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Emecen, Feridun. 1993. "Cebelü", DİA, c. VII: 188-189.
- Emecen, Feridun. 2012. "Turahan Bey", DİA, c. XLI: 405-407.
- Gökbilgin, M. Tayyip. 2007. XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar-Mülkler-Mukataalar, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Gouloulis, Stavros G. 2003. Τα Αφιερωτήρια των Τουραχανίδων, Larissa.
- İnalçık, Halil. 1993. "Çiftlik", DİA, c. VIII, İstanbul: 313-314.
- İnalçık, Halil. 2003. "Mehmed II", DİA, c. 28, Ankara: 395-407.
- Kayapınar, Levent. 2005. "Teselya Bölgesinin Fatih Turahan Bey Ailesi ve XV.-XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1/10: 183-196.
- Kırlıdökme Mollaoğlu Ferhan. 2005. Laonikos Chalkokondyles'in Kroniği ve Değerlendirmesi (V.-VII. Bölümler), Basılmamış Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özer, Mustafa. 2006a. "Edirne-Uzunköprü-Kırkkavak Köyü Gazi Turahan Bey Külliyesi", Sanatta Anadolu-Asya İlişkileri, Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya Armağan, Ankara: Hacettepe Ün. Yay: 367-388.
- Özer, Mustafa. 2006b. "Turhanoğulları'nın Balkanlar'daki İmar Faaliyetleri", Balkanlarda İslâm Medeniyeti: II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri, 4-7 Aralık 2003, Tiran-Arnavutluk: 247-279.
- Seyfi, Şevval. 2022. Balkanlarda Bir Akıncı Beyi ve Ailesi: Turahan Bey ve Oğulları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Singer, Amy. 2012. "Imarets", The Ottoman World, Edit. Christine Woodhead, London: 72-85.
- Yediyıldız, B. 2002. "Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış", Türkler, c. X, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları: 183-215.

Resimler:

*Resim 1: Gazi Turahan Bey Camii, Edirne-Uzunköprü-Kırkkavak Köyü
(Edirne Vakıflar Bölge Genel Müdürlüğü Arşivi'nden)*

Onarım Öncesi

Onarım sonrası

*Resim 2: Gazi Turahan Bey Camii ve Türbesi Uzunköprü-Kırkkavak Köyü
(Edirne Vakıflar Bölge Genel Müdürlüğü Arşivi'nden, 2023)*

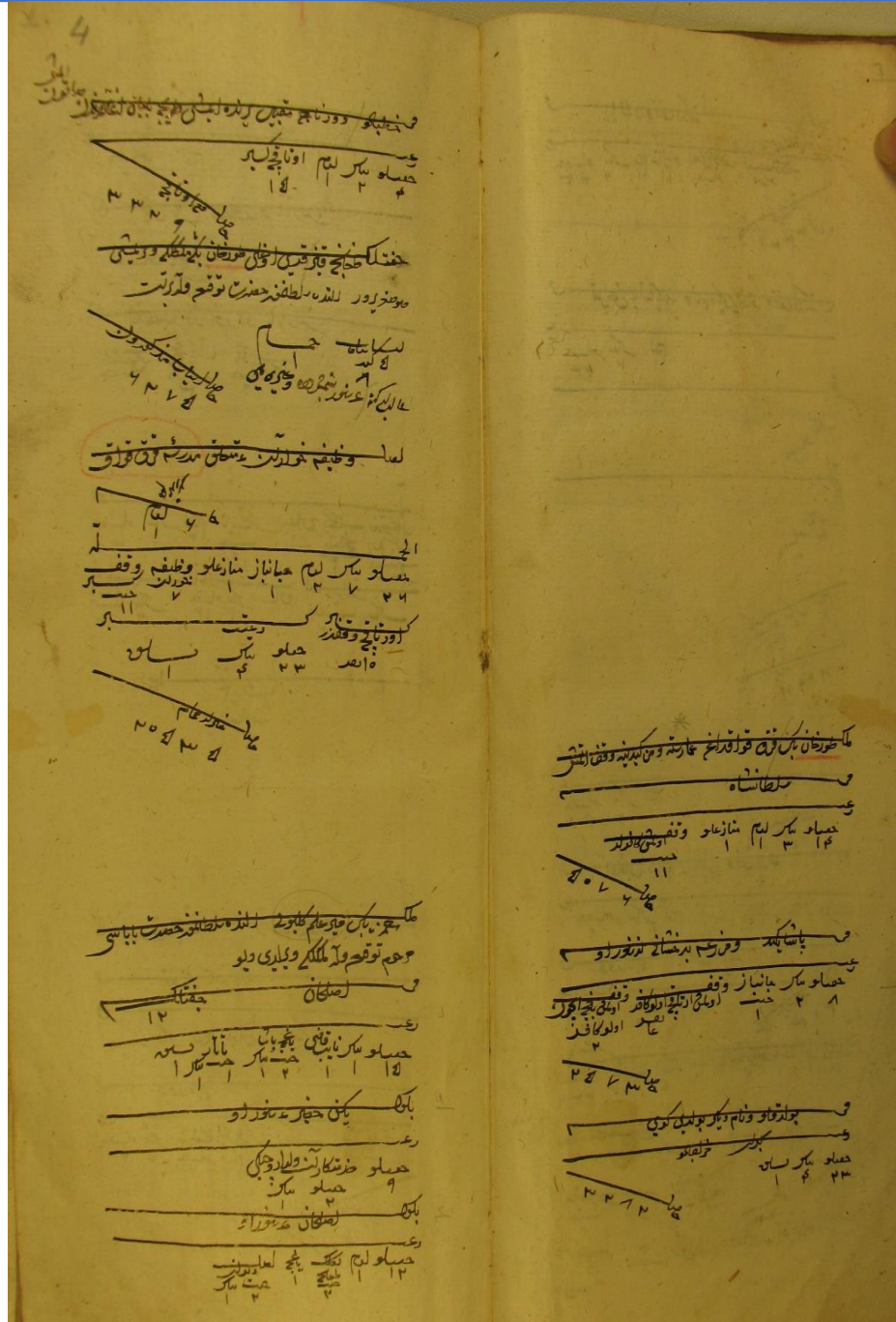
EKLER:

Ek 1. İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, TT, No: 89, v, 3b-4a.

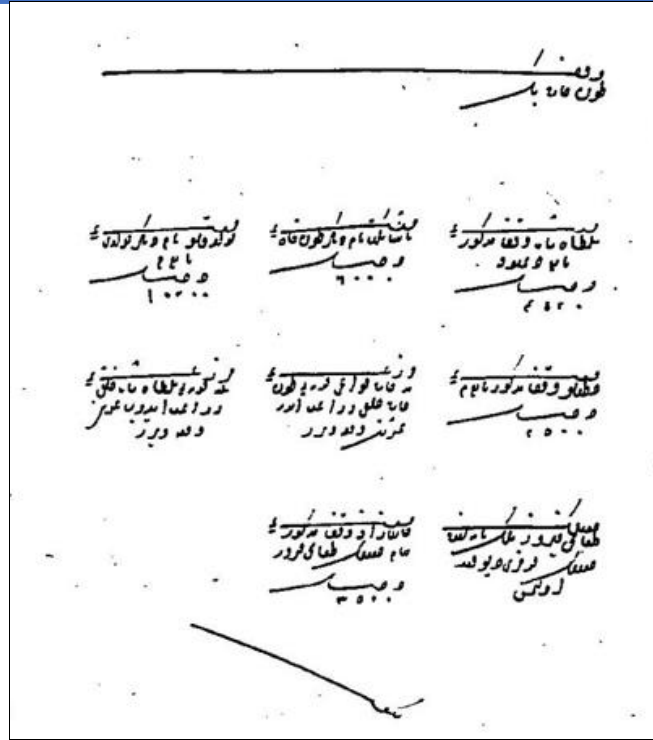

Turahan Bey'in Tarih Sahnesine Çıkışı ve Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Cisir-İ Ergene Vakfı (15-16. Yüzyıllar)

Ek 2. BOA, TT.d.: 138, s. 24.

Ek 3. BOA, TT.d.: 498, s. 11.

